

HUDOBNÝ ŽIVOT 84

Ročník XVI.
27. VIII. 1984
2.— Kčs

16

Hovorí o inšpiratívnej sile ideí, udalostí a odkazu Slovenského národného povstania, o stimuloch, ktoré sa naplno odrazili v slovenskej hudobnej tvorbe ostatných desaťročí a trvale poznamenali jej tvár, predpokladá hovoriť o genéze tohto odrazu, o jeho podobách a premenách podôb vo víre dejinných udalostí i v kontexte hudobnej kultúry, jej ideovej i materiálnej bázy, konceptov i realizácií, kvalít i problémových článkov. Sledujúc metamorfózy hudobného stvárňovania odkazu SNP v tvorbe ostatných desaťročí, vynára sa pred nami defilé najrozličnejších prístupov k samotnému výberu a formulácii záberu výpovede, k žánrovej palete súčasnej hudby, k podobám tvarovania hudobnej matérie a výberu kompozičných metód k sémantickému a obsahovému potenciálu hudobného výrazu. V rámci tejto variety a jej vývoja v kontexte celkového vývinu a rozvoja súčasnej hudobnej kultúry na Slovensku, môžeme v hudobných výpovediach, ktoré sú realizované v širokom fronte skladieb stvárňujúcich a naplňajúcich odkaz SNP, nájsť zhruba tri základné intencie smerujúce k **objektívizácii, individualizácii a syntéze** základného aspektu výpovede. Vyskytujú sa vo viacerých vzájomných vzťahoch, paralelne i v sukcesívite, prelínajúc sa i tvoriac vzájomné opozície na úrovni žánrov i poetík jednotlivých autorov, voči sujetu i v koncepcii jednotlivých diel. Reprezentujú dialektiku vývoja i dynamiku formovania hudobných procesov a ich interných i externých relácií. Vyrastajú uprostred samotných trendov profilovania našej hudobnej tvorby v priebehu desaťročí, zo zápasu o tvár socialistickej hudobnej kultúry. (Následovné slová chcú byť demonštráciou charakteristík týchto troch základných intencií, ich výskytu a profilovaní v dielach venovaných odkazu SNP.)

Pamätník SNP v Bystrej nad Topľou. Snímka: L. Deneš

NAPŔŇANIE ODKAZU SNP V SLOVENSKEJ HUDOBNEJ TVORBE

OD KÓDEXU KU KONCEPTU

Prámene výpovedí k národnooslobodzovaciemu zápasu slovenského ľudu siahajú do minulých storočí, k pokrokovým a revolučným tradíciám štúrovskej generácie, k odbojovým jánošíkovským témam. Ich funkciu zohrávala ľudová pieseň, národné i vlastenecké spevy, revolučné a robotnícke piesne domácej i nadnárodnej proveniencie. Ich pádnosť, reprezentatívnosť a sémantická nosnosť slova, s ktorým boli spojené, im poskytla možnosť figurovať v tejto funkcii i naďalej, stimulujúc zároveň vznik a rozvoj ďalšieho, podobne traktovaného repertoáru (hymnická pieseň, partizánska pieseň a pod.). Figurovali v akcií a ako také si ponechali práve možnosť reprezentovať akciu; geneticky, lokálne i funkčne sú determinované a manifestujú lokalitu i funkciu, ktorá viedla k ich prezentácii. Stali sa indexom, symbolom i signálom a ako také dominujú i v umelecky tvarovaných autentických hudobných dielach (v podobe citátu alebo stylizácie). Kodifikovali svoj sémantický i obsahový náboj v buržoáznej i socialistickej revolúcii, stáli pri výzve, v boji, i pri oslave víťazstva. Figurovali i v Slovenskom národnom povstaní a zaznievajú medzi tónmi skladieb, ktoré sa hlásia k jeho odkazu, reprezentujúc ľud, národ, vlastenectvo; protest, akceschopnosť, odboju i vieru vo víťazstvo... Stali sa kódom, ktorý orientuje a poskytuje istotu.

V slovenskej hudbe nášho storočia anticipujú ich echo reprezentatívne diela klasikov modernej národnej hudby — A. Moyzesa (Jánošíkovi chlapi), E. Suchoňa (Zalm zeme podkarpatskej), J. Cikkera (Cantus filiorum). Sociálne a národné vedomie, internacionalizmus, revolučnosť, odbojnosť a protest charakterizujú túto sféru a prvú fázu objektívizačnej intencie v hudobnom stvárnení národnooslobodzovacieho zápasu a jeho tradícií. Pôsobia ako výzva k akceschopnosti, zdôrazňujú národné a revolučné povedomie práve tak, ako to poznávame u prvých diel, reagujúcich na vypuknutie Slovenského národného povstania (J. Cikker: Znelka a Povstalecký pochod; J. Kresánek: Pochod 1944). Manifestáciou hudobného zobecnenia témy útlaku a odboja sa vo vojnových a bezprostredne nasledujúcich rokoch stali symfonický triptych J. Cikkera „O živote“ a 4. symfónia A. Moyzesa, ako aj monumentalizujúce výpovede A. Očenáša (symfonická trilógia Vzkriesenie). Momenty individualizačnej intencie nachádzame v tomto období len sporadicky v kontexte skladby, a skôr v ojedinelých prípadoch (A. Očenáš: klavírna fantázia Pľuší).

Po oslobodení Československa a najmä po februárovom víťazstve pracujúceho ľudu v nových spoločenských podmienkach vyrastá plejáda skladieb, ktorá priam demonštratívne sleduje (i v reakcii na idey SNP) projektívnu os objektívizačnej tendencie v znamení slobody, víťazstva a budovania socializmu. Oproti retrospektívne opozíčnému stvárneniu tém útlaku a odboja, nadobúdajú angažované výpovede charakter projekcie perspektív; nového, radostného, dynamického diania. Ret-

rospektíva k nedávnej minulosti nadobudla charakter apoteózy víťazstva, oslavy národa a jeho osloboditeľov. Hold hrdinom, vďaka osloboditeľom, nadšenie zo slobody a budovania novej spoločnej vlasti Čechov a Slovákov vniesli do výrazového potenciálu výpovedi skladateľov istú dávku tematickej, materiálovej, žánrovej i tektonickej inovácie. V kontexte demokratizácie kultúrneho diania v znamení tézy po sprístupnení umeleckých výpovedí širokým masám sa oprostuje tektonika skladieb, spriehľadňujú formy, akcentuje melodickoharmonická a metrorhythmická línia hudobného procesu. Medzi žánrami, na báze ktorých dochádza k výpovediam ideí SNP či jeho tematizmu, figurujú vokálo-inštrumentálne útvary — pieseň, kantáta, zborové kompozície. Vzniká a rýchle sa šíri masová a budovateľská pieseň, ktorá onedlho zaujme podobné pozície ako v nedávnej minulosti ľudové, vlastenecké a revolučné piesne — reprezentujúc lokalitu, dobu a jej atmosféru sa stáva jedným z charakteristických znakov v skladbách, kde SNP figuruje ako súčasť dejinných premen i v širšom tematickom zábere (skladby hlásiace sa k tematizmu boja za národnú slobodu, budovateľskému úsiliu, projekcii šťastnej budúcnosti a pod., apoteózy národa a vlasti). Vedľa slovenských národných intonácií sa objavujú vzbý na iné národné kultúry, najmä na sovietskú hudbu, na českú a ich revolučné a pokrokové tradície, akcentujúc internacionálny charakter socialistickeho snaženia i boja za mier. Príznamy tohto záberu, spolu s pochodom (kráčaním vpred, budovaním) a tanečnými scénami (radosť, optimizmus, mier, oslava dosiahnutých víťazstiev a úspechov) zasahujú kodifikáciu výpovede k súčasným, aktuálnym témam. Na jednej strane sa rozširuje ich sémantický a obsahový potenciál, podnieť víťazstvom hudby s básnickým textom, či vo väzbe hudby s filmovým obrazom (filmová hudobná tvorba T. Andrašovana, J. Cikkera, S. Jurovského, D. Kardoša, E. Suchoňa a i.), v dialógu s tanečnými a scénickými obrazmi v tvorbe pre súbory LUT (T. Andrašovan, Z. Mikula, A. Moyzes, M. Novák, B. Urbanec) a v spojení s literárnym programom v oblasti symfonickej básne, či symfonického obrazu (F. Babušek: Buď sláva národu, S. Jurovský: Šumí hora rodná a mnohé ďalšie). Na strane druhej sa tento výrazový arzenál kodifikuje natoľko, že nadobúda charakter dogmy, ťažko prekonávateľnej uniformity, s preferovaným programovým zameraním, ktoré viedlo k určitej jednostrannosti, či obmedzenej záberu skladateľských výpovedí k bohatstvu inšpirujúceho faktu. Napriek tomu obdobie päťdesiatych rokov vnieslo do naplňania odkazu SNP v hudobnej tvorbe nemalo kvalitatívnych i kvantitatívnych stimulov, ktoré spolu s predchádzajúcou sférou objektívizačnej intencie v angažovaných výpovediach viedli k jej rýchlemu, intenzívnemu a pádnemu rozvoju natoľko, že sa stala kódexom, normou. Jej tvorivé zvládnutie a prekonávanie k intersubjektívnym, individualizačným konceptom sa naplno prejavilo pri vypísaní súťaže k 15. vý-

(Pokračovanie na 5. str.)

Živý odkaz

Sú situácie a námety, činy a výsledky, ku ktorým sa umenie bude neustále vracat. Sú to zvyčajne silné impulzy, ktoré nevyčerpá ani jedna generácia, ani jedna historická epocha. Takýto komplex podnetov, silných inšpiratívnych impulzov predstavuje Slovenské národné povstanie. Nazdávam sa, že každého umelca tu musí ozaj niečo zaujať, stotožniť sa s jeho ideou a dokáže si vybrať pre seba podnety, ktoré si žiadajú umelecké stvárnenie. Ťažko povedať, či naša doterajšia hudobná tvorba už vyčerpala hlavné podnety zo SNP, či už neochabli priame podnety z tejto národnej udalosti, či bude ešte vždy dostatok síl priniesť nové hodnotné skladby. Osobne som presvedčený, že každá veľká historická udalosť dlho prežijie v národnom vedomí, dlho spolupôsobí v našej morálke, a sú tu teda všetky predpoklady, aby aj generácie, ktoré Povstanie priamo nezažili, vytvorili závažné diela o týchto revolučných činoch nášho človeka.

Ešte vždy sa mi zdá, že zostávajú mnohé inšpiratívne podnety umelecky nezúžitkovvané. Žiada sa rozsiahlejšie dielo o viedajšej novej situácii, o bratskej družbe našich ľudí so sovietskymi osloboditeľmi. Všetličo sa k tejto téme napísalo, viaceré skladby sú vydarené a predsa sa žiada nový monument, ktorý by ukázal ako SNP ďalej zblížilo bratov a ako ideál boja proti fašizmu sa neodškriepiteľne podieľal na novom modeli hrdinstva, novom vlastenectve a novom internacionalizme. Vyzerá to príliš jednoducho, ale mám tu na mysli rozvetvenú kompozičnú techniku a výrazné talenty, ktoré si vedia poradiť so zložitými inšpiratívnymi podnetmi a riešia umelecko-spoločenské úlohy s dokonalým ľudským nadhľadom. Sú tu i podnety pre javiskové diela, veď práve v SNP sa utvárali zaujímavé osudy viacerých hrdinov a možno by sa podarilo vystihnúť i pocity túžby po novej vlasti, pocity, ktoré sa intenzívne rodili koncom vojnového utrpenia.

Zostávajú ešte vždy podnety pre komorné diela, majstrovské výpovede ľudí rozkúšaných po novom živote, tušiacich budúce perspektívy, ľudí často generačne sklíbených a veriacich už v lepšiu budúcnosť.

Potreba nových piesní je tu ešte ďaleko väčšia. Máme aj takéto útvary o SNP, ale čo všetko by mohli navyše znamenať vydarené zborové kreácie, ktoré by boli posvätené silným talentom a ozajstným obdivom k prítomnosti. Nedá sa tu rozmyšľať len z hľadiska techník; táto oblasť si vyžaduje predovšetkým hlboké osobné presvedčenie, že Povstanie bolo logický výkrik národa, hlas k budúcnosti, povýšenie národa pred svetovou verejnou, pokus vidieť spravodlivé zajtrajšky. Je tu dosť čiastočných námietok, ktoré hudba vyjadri svojisky, v rámci svojich možností i v rámci svojho ohraničenia.

Ideme teda do 40. výročia SNP s vedomím určitých rezerv, ale súčasne s predstavou, že tu ešte vždy zostáva dostatok priestoru pre novú tvorbu. Nemožno však pri tejto príležitosti zabudnúť, že viaceré jestvujúce skladby inšpirované týmito udalosťami, sa ešte nie vždy dostali do reálneho koncertného obehu, musíme pomerne dlho čakať na ich uvedenie a hrávajú sa len príležitostne, hoci ich možnosť uplatnenia je širšia.

Vítame každý nový čin, ktorý chce osláviť túto historickú aktivitu nášho národa a chce prispieť do oblasti, o ktorej sa hovorí s hrdosťou, so zvláštnym zanietením a láskou. Osobitne oceňujeme prístup niektorých členov mladšej generácie, ktorí neváhajú skoncentrovať v sebe dostatok síl a presvedčenia vyjadriť spolupatričnosť k národnému hrdinstvu a celkovým výsledkom, ktoré prináša naša doba.

Nikto nepochybuje, že vyjadriť dokonale umelecky ideu SNP je zložitá a nikto zo zodpovedných umelcov nechce riskovať nevydarené dielo. Každý vie, že si táto tematika vyžaduje predovšetkým občiansky rozehľad, správne videnie SNP v historickom kontexte oboch našich národov a docenenie dominantného hrdinstva.

Zostáva tu rad nespĺnených úloh aj pred našou muzikológiou; okrem článkov a menších štúdií si naša prítomnosť vyžaduje už závažnejšie syntetické dielo. Treba ukázať podiel jednotlivcov v tejto historickej etape, treba povedať otvorenú pravdu, kto z hudobných umelcov bol tak ďaleko, že išiel ľudsky i umelecky s Povstaním a kto sa tejto možnosti vyhol.

40. výročie SNP je vhodnou príležitosťou k bilancii, ale ešte potrebnejším podnetom k opätovnému konštatovaniu, že tento inšpiratívny okruh necháva v nás ešte vždy určité rezervy.

ZDENKO NOVÁČEK

